

**بررسی پدیده قاچاق کالا و ارز
۱. شیوه‌های وقوع قاچاق و آثار آن**

معاونت پژوهش‌های اقتصادی
دفتر: مطالعات اقتصادی

کد موضوعی: ۲۲۰
شماره مسلسل: ۱۷۹۵۲
دی‌ماه ۱۴۰۰

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	خلاصه مدیریتی
۴	مقدمه
۵	۱. مبادی و شیوه‌های وقوع قاچاق کالا و ارز
۵	۱-۱. شیوه‌های قاچاق کالا
۵	۱-۱-۱. مبادی رسمی و بررسی شیوه‌های قاچاق از این مبادی
۱۵	۱-۱-۲. شیوه‌های قاچاق کالا از مبادی غیررسمی
۱۶	۱-۲. شیوه‌های قاچاق ارز
۱۶	۱-۲-۱. جمع‌آوری ارز مداخله‌ای و خروج آن از مسیر مناطق مرزی
۱۶	۱-۲-۲. ورود و خروج ارز از کشور از طریق جاساز
۱۶	۱-۲-۳. عدم ثبت یا ثبت صورتی معاملات ارزی در سامانه سنا
۱۷	۱-۲-۴. استفاده از حساب‌های بانکی مربوط به اشخاص نیازمند
۱۷	۱-۲-۵. تباری در ثبت سفارش، فروش حواله ارزی تخصیصی، عدم واردات کالا یا واردات کالای لوکس
۱۷	۱-۲-۶. صدور و ارائه فاکتورهای صورتی توسط صرافی‌ها
۱۸	۱-۲-۷. افتتاح حساب بانکی در مناطق آزاد و انجام عملیات صرافی در سرزمین اصلی
۱۸	۲. آثار اقتصادی و اجتماعی قاچاق
۱۸	۲-۱. آثار اقتصادی

- ۱-۲. اختلال فعالیت واحدهای تولیدی..... ۱۹
- ۲-۱-۲. خنثی سازی سیاست‌های تجاری..... ۱۹
- ۲-۱-۳. انحراف در سرمایه‌گذاری ۱۹
- ۲-۱-۴. فرار سرمایه..... ۲۰
- ۲-۱-۵. ایجاد اشکال در تحلیل‌های اقتصادی که بر پایه آمار استوار است ۲۰
- ۲-۱-۶. کاهش درآمدها و افزایش هزینه‌های دولت..... ۲۰
- ۲-۱-۷. انتقال نیروی کار..... ۲۱
- ۲-۱-۸. تضييع حقوق مصرف‌کننده..... ۲۱
- ۲-۲. آثار اجتماعی..... ۲۱
- ۲-۲-۱. افزایش فاصله و شکاف طبقاتی..... ۲۱
- ۲-۲-۲. تهدید سلامت و بهداشت عمومی..... ۲۲
- ۲-۲-۳. ایجاد فساد مالی در دستگاه‌های دولتی..... ۲۳
- ۲-۲-۴. تشدید مهاجرت به مناطق در معرض قاجاق و به تبع آن افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی..... ۲۳
- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری..... ۲۳
- منابع و مأخذ..... ۲۸

بررسی پدیده قاچاق کالا و ارز ۱. شیوه‌های وقوع قاچاق و آثار آن

خلاصه مدیریتی

در سال‌های گذشته با وجود تأکید اسناد بالادستی و بیانات مقام معظم رهبری، مقابله و پیشگیری از وقوع پدیده قاچاق کالا و ارز به دلیل عدم شناخت کافی از روش‌های متفاوت و پیچیده مجرمان و فقدان انگیزه و اراده کافی و مؤثر در متولیان امر، با کاستی‌هایی روبه‌رو بوده است.

از سال ۱۳۹۲ به بعد، آمارهای مربوط به گزارش‌های ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا نشان می‌دهد در کمترین حالت مجموع قاچاق ورودی و خروجی (شامل قاچاق معکوس) بیش از ۱۲ میلیارد دلار بوده است که نسبت به تجارت رسمی کشور رقم قابل توجهی است و طیف وسیعی از کالاها از جمله پوشاک، کفش، سیگار، لوازم خانگی، لوازم آرایشی و بهداشتی را شامل می‌شود.

هرچند عوامل متعددی از جمله نظام تعرفه‌گذاری نامناسب و موانع غیر ضروری در مسیر واردات رسمی در ظهور پدیده قاچاق تأثیرگذار می‌باشند اما هدف اصلی این گزارش، احصا و طبقه‌بندی شیوه‌های وقوع قاچاق کالا و ارز در مبادی رسمی و غیررسمی، آثار و راهکارهای مقابله با این پدیده است که با توجه به پرونده‌های تشکیل شده در دستگاه‌های متولی بررسی شده است. شناسایی و واکاوی هریک از روش‌ها و شیوه‌های وقوع قاچاق

کمک می‌کند تا متناسب با هر یک از روشهای وقوع قاچاق، راهکار متناسب آن اتخاذ گردد. براین اساس روش‌ها و شیوه‌های وقوع قاچاق به تفکیک عبارت است از:

الف) رویه‌های وارداتی

۱. اظهار نادرست کالایی با حقوق ورودی کمتر بجای کالای با حقوق ورودی بالا،
۲. جعل اسناد مربوط به اظهارنامه، تجمیع کالای تعاونی مرزنشین، ورود کالای قاچاق در پوشش مرجوعی کالای صادراتی،
۳. خروج کالا از منطقه ویژه بدون پرداخت حقوق ورودی مواد اولیه آن،
۴. واردات با بیش اظهاری وزن لفاف،
۵. استرداد غیرقانونی حقوق ورودی با جعل اسناد،
۶. اظهار خلاف واقع مشخصات کالا،
۷. عدم اخذ مجوز و واردات کالا با مجوز جعلی ثبت سفارش.

ب) رویه‌های صادراتی

۱. قاچاق سوخت در پوشش کالای دیگر،
۲. خروج گازوئیل در پوشش ترانزیت صوری، تسهیل خروج گازوئیل از طریق حمل‌ونقل ریلی و خروج گازوئیل با تعبیه مخزن جاساز در تانکرهای صادراتی، قاچاق گازوئیل با سوءاستفاده از سهمیه سوخت شناورها و قاچاق گازوئیل با استفاده مکرر از فاکتورهای منشأ،
۳. خروج کالای یارانه‌ای تحت پوشش کالای صادراتی، صادرات کود شیمیایی بدون استهلاک مجوز/ با مجوز تکراری.

ج) رویه‌های ترانزیتی

۱. اعلام وصول صوری محموله در مقصد،

۲. تخلیه کالای اظهارشده در بین مسیر ترانزیت، تخلیه کالای اظهارنشده در بین مسیر ترانزیت،

۳. حمل کالای قاچاق (از مبادی غیررسمی) تحت عنوان کالای ترانزیت.

د) قاچاق از طرق مبادی غیر رسمی

۱. ورود کالا از مرزهای زمینی و صعب‌العبور کوهستانی که مرزبانی و گمرک کنترل نمی‌کند،

۲. ورود کالا از طریق خورها و اسکله‌های غیرمجاز و متروکه،

۳. ورود کالای غیرمجاز از طریق مسیرهای و معابر مرزی غیررسمی.

همچنین در این مطالعه مهمترین پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و وقوع قاچاق بررسی

شده است که از جمله **آثار اقتصادی قاچاق**، می‌توان به ۱. ایجاد اختلال در فعالیت

واحدهای تولیدی، ۲. ناکارایی سیاست‌های تجاری، ۳. انحراف در سرمایه‌گذاری و فرار

سرمایه، ۴. ایجاد اشکال در تحلیل‌های اقتصادی مبتنی بر آمارهای نادرست، ۵. کاهش

درآمدها و افزایش هزینه‌های دولت، ۶. انتقال نیروی کار و تضييع حقوق مصرف‌کننده

اشاره نمود. همچنین قاچاق کالا و ارز دارای **آثار اجتماعی** است که از جمله آن می‌توان

به: ۱. گسترش فاصله و شکاف طبقاتی، ۲. تهدید سلامت و بهداشت عمومی، ۳. ایجاد

فساد مالی در دستگاه‌های دولتی، قضایی و... ۴. تشدید مهاجرت به مناطق در معرض

قاچاق و به تبع آن افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی اشاره کرد.^۱

با توجه به آثار وقوع قاچاق کالا و ارز در حوزه‌های مختلف و ضرورت مبارزه مؤثر با

این پدیده، لازم است علاوه بر مسدود ساختن مسیرهای غیررسمی، کنترل مبادی رسمی

۱. افزایش بیکاری، کاهش رضایت عمومی، کاهش اعتماد نهادی و ترویج روحیه قانون‌گریزی نیز از جمله آثار و پیامدهای اجتماعی مهم قاچاق کالا و ارز است که بررسی دقیق آن نیازمند مطالعات تخصصی این حوزه است.

از طریق قانون‌گذاری و نظارت سیستمی و برخط بر اجرای قوانین و مقررات و همچنین فرآیندها و رویه‌های گمرکی، انجام شود تا ریسک و هزینه مبادرت به قاچاق افزایش یابد.

مقدمه

قاچاق کالا و ارز دارای آثار و تبعات منفی اقتصادی و اجتماعی است و مبارزه مؤثر با این پدیده زمانی به نحو شایسته میسر است که شناخت قابل قبولی از روش‌های وقوع این جرم داشته باشیم. به عبارت دیگر سیاستگذاری صحیح و اصلاح قوانین و مقررات بدون درک صحیح از روش‌های وقوع جرم کامل نیست. از این رو مطالعه روش‌ها و شیوه‌های وقوع قاچاق سبب خواهد شد تا در حوزه قانونگذاری، اجرا و نظارت، زمینه وقوع جرم کاهش یافته و ریسک و هزینه ارتکاب به قاچاق برای متخلفان افزایش یابد.

شیوه‌های وقوع قاچاق با توجه به پرونده‌های متشکله احصا شده است و عمدتاً با سوءاستفاده از برخی قوانین و مقررات انجام می‌گیرد. از این رو لازم است اتخاذ سیاست‌ها و روش‌های اجراء به نحوی صورت گیرد که وقوع قاچاق با سوءاستفاده از برخی قوانین و مقررات عملاً ناممکن شود. به عبارت دیگر با اصلاح برخی قوانین و افزایش شفافیت قوانین و نظارت بر اجرای صحیح و کامل مقررات زمینه‌های وقوع جرم قاچاق کاهش می‌یابد. با توجه به گستردگی تاثیر وقوع قاچاق در حوزه‌های مختلف در بخش دوم این مطالعه، آثار و پیامدهای اقتصادی و اجتماعی قاچاق بررسی شده است. به عنوان نمونه آثار وقوع قاچاق در حوزه اقتصادی بر تولیدکنندگان، مصرف‌کنندگان و درآمد دولت مؤثر است. در حوزه اجتماعی نیز تبعات مهمی از جمله تغییر الگوی مصرف و تهدید سلامت جامعه از جمله پیامدهای قاچاق کالا و ارز است. با توجه به اهمیت آثار وقوع قاچاق در

حوزه‌های مختلف لازم است در سیاستگذاری و اجرا تصمیمات مناسبی اتخاذ شود. در بخش پایانی نیز جمع‌بندی مطالب انجام شده و پیشنهادهایی برای مبارزه با قاچاق ارائه شده است که تفصیل راهکارها در گزارش‌های بعدی ارائه خواهد شد.

۱. مبادی و شیوه‌های وقوع قاچاق کالا و ارز

در این بخش مبادی وقوع قاچاق، بررسی و سپس شیوه‌های مختلف ارتکاب قاچاق کالا و ارز در قالب هریک از رویه‌های تجاری مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. لازم به توضیح است که استخراج و تفکیک روش‌های ذکر شده با بررسی پرونده‌های موجود در دستگاه‌های قضایی میسر شده است. در ادامه مبادی و روش‌های وقوع قاچاق در دو دسته کلی قاچاق کالا و قاچاق ارز مورد بررسی قرار گرفته است.

۱-۱. شیوه‌های قاچاق کالا

مبادی ورود و خروج کالا را میتوان به مبادی رسمی و غیررسمی تقسیم نمود. در ادامه درخصوص شیوه‌های قاچاق کالا و ارز در هریک از موارد فوق توضیحاتی ارائه می‌شود.

۱-۱-۱. مبادی رسمی و بررسی شیوه‌های قاچاق از این مبادی

منظور از مبادی رسمی، مبادی است که گمرک ایران در آن مستقر است و در قالب رویه‌های (فرآیندها) و به طرق مختلف ممکن است قاچاق کالا و ارز در آنها وقوع پیدا کند. شایان ذکر است در مبادی ورودی کالا از خارج کشور به مناطق آزاد نیز گمرک مناطق مستقر است و در

صورت ورود کالا به سرزمین اصلی نظارت توسط گمرک جمهوری اسلامی ایران انجام می‌شود. لذا باید این مناطق را جزء مبادی رسمی کشور محسوب کرد. رویه‌های (فرایندهای) مختلف تجاری که در گمرکات اجرا می‌شوند به تفکیک عبارت‌اند از:

الف) رویه واردات

ب) رویه صادرات

ج) رویه ترانزیت

د) سایر رویه‌ها (رویه‌های خاص از جمله رویه‌های ملوانی، کالای مسافری و ورود موقت مورد نظر است).

شیوه‌های قاچاق کالا و ارز از مبادی رسمی بر اساس پرونده‌های مکشوفه استخراج شده است. نکته قابل توجه آن است که این شیوه‌ها با مراجعه تیم کارشناسی به مراجع نظارتی همانند ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز، بررسی و می‌توان هر یک از این شیوه‌ها را پس از طی مراحل قانونی به مصادیق کشف شده قاچاق کالا و ارز نیز مستند کرد.

الف) رویه واردات

واردات کالا یکی از رویه‌های گمرکی است که زمانی انجام می‌شود که کالای تجاری از خارج کشور به قلمرو داخلی وارد شود. واردات نیازمند انجام تشریفات رسمی و قانونی و اخذ مجوز و پرداخت حقوق و عوارض دولتی است. در موارد مکشوفه کالای قاچاق مواردی مشاهده شده است به نحوی که به دلیل نقض تشریفات قانونی در مسیرهای رسمی وقوع جرم قاچاق محرز است.

۱. اظهار نادرست کالایی با حقوق ورودی کمتر بجای کالای با حقوق ورودی بالاتر

در این روش قاچاقچیان محموله‌هایی که دارای چند قلم کالا با مأخذ و ارزش متفاوت است را به صورت جابه‌جا اظهار می‌کنند بدین نحو که عمده محموله تحت عنوان کالای با حقوق ورودی پایین‌تر اظهار می‌شود. در صورتی که این عمل منجر به نقض تشریفات قانونی گردد قاچاق کالا از این طریق انجام می‌شود. البته در مواردی به دلیل ابهام در تعیین ردیف تعرفه ممکن است این مساله رخ دهد و گمرک ایران ضمن جریمه متخلف، تعرفه صحیح را مشخص و عوارض را اخذ می‌کند. اما این مساله می‌تواند توسط قاچاقچیان مورد سواستفاده قرار گیرد تا با اظهار خلاف واقع مبادرت به قاچاق کالا کنند. در واقع مشخص نمودن مرز تخلف از جرم و تعیین مصادیق آن در قانون و آیین‌نامه‌های مرتبط موجب می‌شود این مشکل تا حدود زیادی مرتفع شود.

۲. جعل اسناد مربوط به اظهارنامه

در موادی ممکن است صرفاً به دلیل تسهیل تجارت رسمی، اسناد تجاری را فقط ت گمرک بررسی کند. قاچاقچیان می‌توانند با سوءاستفاده از این مسئله و استفاده از اسناد مجعول مانند بارنامه، قبض انبار، مجوز ترخیص، برگ خرید، عدل‌بندی و گواهی مبدأ، کالای وارداتی را با مأخذ کمتر یا معاف از مالیات ورودی اظهار کنند در حالی که متفاوت یا حتی ممنوع‌الورود است. در این حالت نیز جرم جعل منجر به نقض تشریفات قانونی ورود کالا به کشور شده و قاچاق کالا تسهیل می‌شود.

۳. تجمیع کالای تعاونی مرزنشین

در برخی پرونده‌ها، قاچاقچیان کالاهایی را که صرفاً جهت مصرف مرزنشینان و در قالب تعاونی مرزنشینی وارد استان مرزی می‌شود، تجمیع کرده و برخلاف مقررات قانونی به استان‌های داخلی ارسال می‌کنند. بر اساس تبصره «۳» ماده (۶) آیین‌نامه اجرایی قانون

ساماندهی مبادلات مرزی خروج این کالا به صورت تجمیعی و تجاری از استان‌های مرزی نیازمند اخذ موافقت شورای ساماندهی مبادلات مرزی است در عمل به دلیل عدم امکان کنترل تمامی کالاها خروج کالا به صورت تجمیعی از استان مرزی محتمل است.

۴. اظهار اجزا و قطعات کامل کالا به طور مجزا بدون پرداخت حقوق کامل

طبق قاعده مورد استفاده در گمرک (۲ الف^۱) زمانی که اجزا و قطعات مربوطه ویژگی کالای کامل را داشته باشد می‌بایست ذیل کالای کامل اظهار شود؛ اما متخلفین تمامی قطعات مربوط به یک کالا را وارد کرده و ذیل اجزا و قطعات اظهار می‌کنند. این موضوع نیز می‌تواند مورد سواستفاده برای قاچاق کالا قرار گیرد.

۵. اظهار اجزا و قطعات کامل کالا به عنوان یک جزء

در برخی از موارد متخلفین جهت فرار از قاعده ۲ الف تمامی اجزا و قطعات مربوطه را ذیل یکی از قطعات و اجزاء اظهار می‌کنند. این موضوع نیز می‌تواند تشریفات قانونی ورود کالا را به کشور نقض کند.

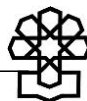
۶. کم‌اظهاری در تعداد کالاها

در این روش تعداد کالای اظهاری در گمرک، بسیار کمتر از آنچه هست اظهار می‌شود و بخش قابل ملاحظه‌ای از کالا بدون پرداخت حقوق و عوارض وارد کشور می‌شود.

۷. واردات با کم‌اظهاری در ارزش

در چنین حالتی، ارزش کالا کمتر از آنچه هست اظهار می‌شود و با پرداخت بخشی از حقوق و عوارض دولت، کالا وارد کشور می‌شود. اگر این مساله سازمان یافته باشد، می‌تواند سبب تضییع قابل توجه حقوق دولت شود.

۱. جزء «۲» بند «الف» ماده (۲) کنوانسیون بین‌المللی سیستم هماهنگ شده توصیف و کدگذاری کالا.

۸. واردات کالای مستعمل بدون اخذ مجوز

با توجه به آنکه کالای مستعمل نیازمند اخذ مجوز است، متخلفین کالای مستعمل را تحت عنوان کالای نو و یا بدون اخذ مجوز وارد می‌کنند.

۹. ورود کالای قاچاق در پوشش مرجوعی کالای صادراتی

در این شیوه، قاچاقچی به صادرات کالای بی‌ارزش اقدام کرده و تحت عنوان مرجوع کردن کالای صادرشده اقدام به واردات کالای باارزش‌تر می‌کند.

۱۰. خروج کالا از منطقه ویژه بدون پرداخت حقوق ورودی مواد اولیه آن

مواد اولیه خارجی بدون اظهار در خط تولید کارخانه‌های مستقر در مناطق ویژه استفاده شده و محصول بدون اظهار از منطقه خارج می‌شود.

۱۱. واردات با بیش از اظهاری وزن لفاف^۱

متخلفین جهت کم اظهاری در تعداد و یا وزن خالص، بخشی زیادی از کالا را تحت عنوان لفاف اظهار می‌کنند.

۱۲. استرداد غیرقانونی حقوق ورودی

متخلفین با جعل نامه گمرک ایران در خصوص دستور استرداد حقوق ورودی، اقدام به بازپس‌گیری حقوق ورودی اقدام می‌کنند.

۱۳. اظهار خلاف واقع مشخصات کالا و عدم اخذ مجوز

قاچاقچیان نام یا کد تعرفه کالاهایی را که نیاز به اخذ مجوز دارند، تحت عنوان کالاهای مجاز اظهار کرده و بدین ترتیب از اخذ مجوز فرار می‌کنند.

۱۴. واردات کالا با مجوز جعلی ثبت سفارش

قاچاقچیان در زمان ممنوعیت واردات برخی کالاها، اقدام به ثبت سفارش می‌کنند. سپس با استفاده از ضعف‌های سامانه ثبت سفارش، تاریخ ثبت را به عقب می‌برند و نهایتاً با این ثبت سفارش جعلی، واردات انجام می‌دهند.

(ب) رویه صادرات

قاچاق کالا در سال‌های اخیر به دلیل افزایش قیمت ارز و تفاوت قیمت کالای داخلی و خارج از کشور در رویه صادرات مشاهده شده است که مهمترین این موارد به شرح ذیل است.

۱. قاچاق سوخت در پوشش کالای دیگر

در این مورد قاچاق سوخت در قالب کالاهای دیگر صورت می‌پذیرد. مواردی که در ادامه می‌آید از این جمله است:

- قاچاقچیان با استفاده از گازوئیل به جای روغن پایه یا تصفیه دوم، گازوئیل را به کشور افغانستان قاچاق می‌کنند.

- با توجه به شباهت بسیار زیاد سوخت تقطیری با گازوئیل (شباهت بالای ۸۰ درصد) کارخانه‌های تصفیه دوم بعد از اینکه سوخت تقطیری تولیدشده در فرایند تصفیه روغن سوخته را در مشعل‌های کارخانه خود می‌سوزانند، مجوز صادرات سوخت تقطیری تولیدشده خود را طی چندین سال به یک‌باره دریافت کرده و گازوئیل یارانه‌ای تجمیعی را در قالب سوخت تقطیری با استفاده از این مجوز به خارج از کشور صادر می‌کنند.

- قاچاقچیان با اشراف به خلأ موجود در صادرات از مبدأ منطقه ویژه پتروشیمی بندر امام به مقصد بندر امام خمینی (ره) (گمرک خروج) (درگذشته به علت نزدیکی منطقه ویژه پتروشیمی به بندر امام خمینی، بارهای صادراتی از مبدأ منطقه ویژه به مقصد بندر

امام خمینی پلمپ نمی‌شدند و نظارت مناسبی بر روی این محموله‌ها اعمال نمی‌شد) با تنظیم اظهارنامه صادرات متانول و دریافت اجازه بارگیری در گمرک منطقه ویژه، این اظهارنامه را به گمرک بندر امام خمینی برده و بدون بارگیری هیچ‌گونه کالایی از منطقه ویژه، حجم قابل توجهی گازوئیل یارانهای را از سطح کشور جمع کرده و در پوشش این اظهارنامه از کشور خارج کرده‌اند.

۲. خروج گازوئیل در پوشش ترانزیت صوری

در این روش قاچاقچیان بدون ورود گازوئیل به داخل کشور، گازوئیل یارانهای داخلی را بارگیری کرده و با جعل اسناد تحت عنوان گازوئیل ترانزیتی از کشور خارج می‌کنند.

۳. تسهیل خروج گازوئیل از طریق حمل‌ونقل ریلی

با توجه به نظارت کمتر بر روی حمل‌ونقل ریلی نسبت به حمل جاده‌ای، جمع‌کنندگان گازوئیل را به وسیله حمل‌ونقل ریلی تا شهرهای مرزی حمل کرده و تحویل قاچاقچیان سوخت می‌دهند.

۴. خروج گازوئیل با تعبیه مخزن جاساز در تانکرهای صادراتی

قاچاقچیان با اظهار فرآورده‌های پایه روغنی که نیازی به ارائه فاکتور منشأ برای اظهار در گمرک ندارند و سپس تعبیه جاساز و نصب آنها در دریچه‌های تانکرهای حمل این فرآورده‌ها که از آنجا نمونه‌برداری انجام می‌شود، فرآورده روغنی را در آن محفظه ریخته و بقیه حجم تانکر را با گازوئیل پر کرده و به خارج از کشور قاچاق می‌کنند.

۵. قاچاق گازوئیل با سوءاستفاده از سهمیه سوخت شناورها

شناورهای داخلی (اعم از لنج‌های صیادی و باربری و شناورهای سنگین‌تر) با ارائه مانیفست حمل بار، با توجه به حجم بار و نوع شناور خود سوخت یارانهای دریافت می‌کنند

که در این مورد صاحبان شناورها بدون حمل بار با دریافت مانیفست، سوخت یارانه‌ای را دریافت می‌کردند و در آب‌های آزاد می‌فروختند.

۶. قاچاق گازوئیل با استفاده مکرر از فاکتورهای منشأ

با وجود اینکه استفاده از سامانه جهت تعیین اصالت و استهلاك فاکتورهای منشأ اجباری شده است، برخی گمرکات فاکتورهای منشأ را در سامانه مستهلک نکرده‌اند. این امر زمینه سوءاستفاده صادرکنندگان مشتقات نفتی را فراهم کرده و بعضاً با ارائه فاکتورهای منشأ جعلی و یا استفاده مکرر از فاکتورهای منشأ، گازوئیل را به خارج از کشور قاچاق می‌کنند.

۷. خروج کالای یارانه‌ای تحت پوشش کالای صادراتی

قاچاقچیان تحت قرارداد شرکت‌های تولیدکننده (که تنها دارندگان مجوز صادرات هستند) کالای یارانه‌ای داخلی را که جمع کرده‌اند در قالب کالای صادراتی تولیدی، به خارج از کشور قاچاق می‌کنند.

۸. صادرات کود شیمیایی بدون استهلاك مجوز/ با مجوز تکراری

برخی از شرکت‌های تولیدکننده کود کشاورزی، بدون اخذ مجوز صادرات و تأمین نیاز داخلی، اقدام به صادرات کود به خارج از کشور کرده و باعث تلاطم در بازار داخلی می‌شوند.

ج) رویه ترانزیت

ترانزیت کالای عبوری از داخل کشور علاوه بر درآمدزایی سبب افزایش اشتغال نیز می‌شود اما بستری را فراهم می‌سازد که در صورت عدم نظارت بر آن زمینه وقوع قاچاق تسهیل می‌شود. در موارد زیر قاچاق کالا با سوءاستفاده از این رویه اتفاق افتاده است.

۱. اعلام وصول صوری محموله در مقصد

در این شیوه، قاچاقچیان محموله بارگیری شده در گمرک مبدأ را بدون پرداخت حقوق ورودی به داخل سرزمین اصلی برده و بدون مراجعه به گمرک مقصد ترانزیت، اقدام به جعل قبض انبار در گمرک مقصد کرده و موفق به اخذ اعلام وصول صوری برای محموله‌ها می‌شوند.

۲. تخلیه کالای اظهارشده در بین مسیر ترانزیت

در این شیوه، قاچاقچیان ابتدا محموله را به قصد خروج از کشور در رویه ترانزیت اظهار می‌کنند. سپس در گمرک مقصد با بیان اینکه کالا توسط خریدار عودت داده شده است دوباره اقدام به ترانزیت محموله به گمرک اولیه را می‌کنند. در نهایت محموله در کشور تخلیه شده و با بارگیری کالایی دیگر که قصد خروج آن از کشور را داشته‌اند قاچاق کالا انجام می‌شود.

۳. تخلیه کالای اظهارنشده در بین مسیر ترانزیت

در این شیوه، قاچاقچیان بخشی از محموله بارگیری شده در گمرک مبدأ را اظهار نمی‌کنند (یا اینکه کل محموله تحت عنوان کالایی دیگر اظهار می‌شود). محموله پس از خروج از گمرک مبدأ و در بین مسیر به مکانی از پیش تعیین شده منتقل و آن بخش از کالای اظهارنشده در رویه ترانزیت (مهروموم ترانزیت را با مهارت بالا و بدون آسیب رسیدن به آن باز می‌کنند) از محفظه تخلیه و به همان میزان، کالای اظهارشده بارگیری و به گمرک مقصد جهت اعلام وصول مراجعه می‌شود.

۴. حمل کالای قاچاق (از مبادی غیررسمی) تحت عنوان کالای ترانزیت

قاچاقچیان در پوشش حمل کالای ترانزیتی و الصاق مهروموم جعلی به محموله اقدام به خروج کالای قاچاق (از مبادی غیررسمی) در کشور می‌کنند.

د) سایر رویه‌های تجاری

علاوه بر واردات، صادرات و ترانزیت سایر رویه‌ها نیز می‌تواند مورد سوءاستفاده قاچاقچیان قرار گیرد تا با استفاده از خلاهای قانونی و اجرایی از این طریق مبادرت به قاچاق کالا و نقض قوانین رسمی کنند.

۱. واردات کالا با سوءاستفاده از سهمیه مسافری در مناطق آزاد

در این شیوه، قاچاقیان ابتدا محموله‌های موردنظر خود را تحت رویه ترانزیت به مناطق آزاد وارد می‌کنند. سپس در گام بعد به خروج محموله‌ها از منطقه آزاد تحت عنوان سهمیه مسافری اقدام می‌کنند. شیوه کار به این صورت است که کالا با استفاده از معافیت کالای مسافری از پرداخت حقوق ورودی (تا سقف ۸۰ دلار در سال) و با صدور کارت سبز مسافری از منطقه خارج و پس از تجمیع به داخل سرزمین اصلی انتقال داده می‌شود.

۲. واردات کالا با سوءاستفاده از سهمیه مسافری

قاچاقچیان با سوءاستفاده از کپی گذرنامه‌ها، اقدام به خرید کالاهای مسافری با معافیت حقوق ورودی می‌کنند و سپس کالاها را در بازار داخلی به فروش می‌رسانند.

۳. ورود خودرو تحت عنوان ورود موقت - کارنه دوپاساژ^۱ و عدم خروج از کشور

در این شیوه، متخلفان خودروهای با پلاک خارجی را جهت تردد در مدت‌زمان معین در کشور به گمرک مبدأ اظهار می‌کنند. وسایل نقلیه مذکور پس از گذشت زمان مجاز برای تردد، از کشور خارج نمی‌شوند.

۱. يك نوع جواز ورود خودرو به کشور می‌باش که توسط کانون‌های جهانگردی کشورهای ملحق به قرارداد گمرکی سال ۱۹۵۴ نیویورک صادر می‌شود

۴. ورود کالا تحت عنوان ملوانی بیش از حد مجاز

قاچاقچیان بدون توجه به محدودیت سهمیه ملوانی، بسیار بیشتر از سهمیه به واردات کالا با شناورها و لنجها اقدام می‌کنند.

۵. خروج کالای ملوانی به صورت تجمیعی از استان‌های مرزی

قاچاقچیان کالاهایی را که جهت مصرف ملوانان شناورهای دریای و در قالب سهمیه ملوانی وارد استان مرزی می‌شوند، تجمیع کرده و به استان‌های داخلی منتقل می‌کنند.

۱-۱-۲. شیوه‌های قاچاق کالا از مبادی غیررسمی

مبادی غیررسمی به مبادی اطلاق می‌شود که گمرک ایران در آن مستقر نیست و در نتیجه ورود و خروج کالا به طور غیررسمی، بدون اخذ مجوزها و بدون اعمال نظارت‌های ضروری صورت می‌پذیرد. از جمله مواردی که ممکن است قاچاق کالا از مبادی غیر رسمی انجام می‌گیرد موارد زیر قابل ذکر است:

- ورود کالا از مرزهای زمینی و صعب العبور کوهستانی که توسط مرزبانی و گمرک کنترل نمی‌شود.

- ورود کالا از طریق خورها، اسکله‌های غیرمجاز و متروکه،

- ورود کالای غیرمجاز از طریق مسیرها و معابر مرزی غیررسمی،

- ورود کالا توسط شوتی‌های شبانه،

به دلیل فعالیت مخفی و شبانه، آمار دقیقی از حجم قاچاق کالا در مسیرهای

غیررسمی و شوتی‌ها وجود ندارد، اما موضوع قاچاق و شوتی‌ها را نمی‌شود انکار کرد.

۱-۲. شیوه‌های قاچاق ارز

۱-۲-۱. جمع‌آوری ارز مداخله‌ای و خروج آن از مسیر مناطق مرزی

یکی از روش‌هایی که در طول سال‌های متمادی برای کنترل بازار ارز استفاده می‌شده است فروش ارز با قیمت مشخص و با هدف کنترل قیمت بازار است. در این فرآیند، هر صرافی، یا هر شخص حقیقی، امکان خرید میزان مشخصی ارز از صرافی‌های منتخب بانکی را دارند. ، برخی از صرافی‌ها در هرروز فروش ارز مداخله‌ای، علاوه بر خرید سقف ارز تخصیصی خود از سایر صرافی‌ها و با سوءاستفاده از مدارک شناسایی اشخاص دیگر، اقدام به جمع‌آوری ارز مداخله‌ای از بازار و فروش آن به دلان بازار ارز می‌کردند.

۱-۲-۲. ورود و خروج ارز از کشور از طریق جاساز

ارز جمع‌آوری شده در کشور توسط دلان که عمدتاً ارز مداخله‌ای یا ترجیحی با قیمت پایین است، از طریق واسطه‌هایی به صورت چمدانی به مرزهای عمدتاً غربی قاچاق شده و از آنجا نیز به علت تفاوت قیمت با خارج از کشور، به خارج قاچاق شده و معادل آن یا به صورت ریالی از طریق واسطه‌ها تحویل می‌شود یا به صورت کالای قاچاق و عمدتاً مشروبات الکلی و طلا وارد کشور می‌شود.

۱-۲-۳. عدم ثبت یا ثبت صوری معاملات ارزی در سامانه سنا

بسیاری از صرافی‌های مجاز، به منظور فرار از پرداخت مالیات بر درآمد و مالیات بر ارزش‌افزوده، از ثبت اطلاعات مربوط به معاملات ارزی خود در سامانه سنا خودداری می‌کنند و برخی دیگر نیز اقدام به ورود اطلاعات غیرواقعی و یا اطلاعات واقعی مربوط به برخی مشتریان خود، بدون رضایت و اطلاع آنان می‌کنند و برای مقاصد همچون قاچاق کالا، اقدام به معامله ارز می‌کنند.

۴-۲-۱. استفاده از حساب‌های بانکی مربوط به اشخاص نیازمند

یکی از راه‌های کشف فعالیت غیرمجاز ارزی، تحلیل نوع رفتار حساب بانکی اشخاص فعال در این حوزه است. بسیاری از صرافان مجاز و غیرمجاز، به‌منظور فرار از کشف فعالیت ارزی خود، به‌صورت نوبه‌ای به استفاده از حساب‌های بانکی اشخاص دیگر اقدام می‌کنند که این اشخاص عمدتاً یا اشخاص نیازمند هستند و یا کارمند صراف مجاز یا غیرمجاز.

۵-۲-۱. تبنانی در ثبت سفارش، فروش حواله ارزی تخصیصی، عدم واردات کالا

یا واردات کالای لوکس

در این روش، ابتدا با تبنانی، با استفاده از اسناد جعلی، ثبت سفارش واردات کالا انجام می‌پذیرد. پس از تأیید ثبت سفارش و تخصیص ارز دولتی ناشی از تبنانی، بانک عامل اقدام به تأمین ارز از طریق حواله می‌کند. متخلفان از آنجاکه اساساً بنای واردات کالا ندارند، از طریق مرتب‌تپین خود به پیدا کردن مشتری برای حواله‌های ارزی غیرقانونی اقدام کرده و ارز دولتی را با قیمتی بسیار بیشتر از قیمت خرید و کمی پایین‌تر از قیمت بازار آزاد مبادله می‌کنند.

۶-۲-۱. صدور و ارائه فاکتورهای صوری توسط صرافی‌ها

تقریباً در همه پرونده‌های قاچاق ارز از نوع ارز ورودی یا خروجی، چند روز پس از کشف جرم، متخلفین با ارائه فاکتورهایی که توسط صرافی‌های مجاز صادر کرده‌اند، سعی در قانونی جلوه دادن حمل ارزهای مکشوفه دارند که در برخی موارد نیز به علت عدم آشنایی قاضی پرونده و عدم همراهی بانک مرکزی در پاسخ به استعلام مرجع قضایی، سبب انحراف مسیر پرونده‌ها نیز شده‌است.

۷-۲-۱. افتتاح حساب بانکی در مناطق آزاد و انجام عملیات صرافی در سرزمین اصلی بر اساس مواد (۹) و (۱۰) آیین‌نامه اجرایی عملیات پولی و بانکی در مناطق آزاد، انجام عملیات ارزی در مناطق آزاد توسط اشخاص حقیقی و حقوقی مجاز است. با توجه به عدم نظارت دقیق بر فرآیند ورود و خروج و معاملات ارز در این مناطق، عده‌ای با ثبت شرکت در این مناطق و افتتاح حساب بانکی، بدون اخذ مجوز از بانک مرکزی، اقدام به انجام فعالیت‌های گسترده ارزی می‌کنند در حالی که محل فعالیت واقعی این اشخاص در تهران یا سایر شهرهای دیگر کشور است.

گسترش روز قاچاق، سبب گسترش تبعات و پیامدهای این پدیده می‌شود که فراتر از پیامدهای اقتصادی در عرصه اجتماعی نیز آثار مخربی را به جا گذاشته است؛ در ادامه در دو محور اقتصادی و اجتماعی به بررسی پیامدهای اصلی قاچاق کالا در ایران خواهیم پرداخت.

۲. آثار اقتصادی و اجتماعی قاچاق

در این بخش از مطالعه آثار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مورد بررسی قرار می‌گیرد. با توجه به این مسائل مشخص می‌شود که عدم موفقیت در مبارزه مؤثر با قاچاق آثار قابل اهمیتی در حوزه‌های مختلف دارد.

۲-۱. آثار اقتصادی

قاچاق کالا و ارز آثار و پیامدهای نامناسبی در حوزه‌های تولید، سرمایه‌گذاری و اشتغال دارد و اثربخشی سیاست‌های اقتصادی را نیز کاهش می‌دهد همچنین تضییع حقوق دولت و مصرف‌کنندگان نیز از پیامدهای مهم قاچاق کالا به کشور است.

۲-۱-۱. اختلال فعالیت واحدهای تولیدی

مهم‌ترین پیامدهای عرضه کالاهای قاچاق را باید در عرصه تولید ملی دید؛ محصولات داخلی بر مبنای نیازهای کشور تولید می‌شود اما ورود کالاهای مشابه به صورت قاچاق، توازن عرضه و تقاضا را بر هم زده و در نتیجه کالاهای قاچاق و غیراستاندارد بدون تحمل هزینه‌های مکان، مالیات، حقوق ورودی و عدم رعایت استاندارد با تبلیغات واهی جای کالاهای داخلی را گرفته و تولیدکنندگان کشور را با خطر تعطیلی واحدهای تولیدی و نابودی سرمایه‌های در گردش آنان، مواجه می‌کند بدین صورت که رواج کالای قاچاق و سرمایه‌گذاری در این بخش، به دلیل سودآوری بسیار زیاد آن، موجب می‌گردد تولیدات ملی و داخلی توان کافی برای رقابت با تولیدات مشابه خارجی را نداشته و انگیزه مشارکت و سرمایه‌گذاری در امور تولیدی و اشتغال‌زا کاهش یابد. (گلدوزیان، ۱۳۹۱)

۲-۱-۲. خنثی‌سازی سیاست‌های تجاری

قاچاق کالا، سیاست‌های دولت در زمینه توازن تجاری را بی‌اثر می‌کند و در تخصیص و مصرف ارز، اخلال به وجود می‌آورد چراکه دولت بر اساس وضعیت ارزی کشور سیاست‌هایی را در مورد حجم واردات و صادرات وضع می‌کند، ولی ورود و متعاقباً عرضه کالای قاچاق که خارج از برآورد بوده و بر اقتصاد ملی هزینه ارزی تحمیل می‌کند و اهداف دولت را در توازن تجاری و سیاست‌های بازرگانی اتخاذشده بی‌اثر می‌سازد (افراسیابی، ۱۳۸۲)

۲-۱-۳. انحراف در سرمایه‌گذاری

عرضه کالاهای قاچاق، علاوه بر کاهش سرمایه‌گذاری مولد، در مسیر سرمایه‌گذاری هم انحراف ایجاد می‌کند؛ چراکه قاچاق کالا در فرصت کوتاهی سود فراوانی نصیب سرمایه‌گذاران می‌کند

که با سود حاصل از سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های مولد و اشتغال‌زا تفاوت چشم‌گیری داشته و منجر به سرمایه‌گذاری در حوزه قاچاق خواهد شد (گلدوزیان، ۱۳۹۱).

۴-۱-۲. فرار سرمایه

پیامدی که در قاچاق خروجی (صادراتی) مشهودتر است عبارت است از فرار سرمایه از کشور، چراکه قاچاقچیان کالاهای صادراتی، بدون سپرده پیمان ارزی، از کشور کالا خارج می‌کنند و ارز حاصله را از طریق سیستم بانکی به اقتصاد ملی بر نمی‌گردانند. در واقع قاچاق کالاهای صادراتی چیزی جز فرار سرمایه از کشور نیست. (نشریه بررسی‌های بازرگانی، شماره ۱۳۵). البته ممکن است ارز حاصله از فروش کالای قاچاق خروجی در خرید کالای قاچاق و ورود آن به کشور مصرف شود ولی در هر صورت از چرخه شفاف و قابل رصد خارج شده است.

۴-۱-۵. ایجاد اشکال در تحلیل‌های اقتصادی که بر پایه آمار استوار است

به‌طور کلی علم اقتصاد بر پایه آمار و ارقام استوار است و بدون استفاده از آمار و اطلاعات دقیق، ارائه تحلیل و ارزیابی از وضعیت کلی اقتصاد غیرممکن و غیرقابل استناد خواهد بود؛ از همین رو فقدان آمار و اطلاعات کافی ناشی از قاچاق در کشور و در نتیجه عدم امکان تحلیل و برنامه‌ریزی دقیق، خود از مهم‌ترین پیامدهای اقتصادی قاچاق است.

۴-۱-۶. کاهش درآمدها و افزایش هزینه‌های دولت

وقتی که میزان قاچاق کالا زیاد می‌شود به همان نسبت میزان درآمد سالیانه کشور کاهش می‌یابد چراکه در نتیجه ورود کالا به کشور به شکل قاچاق، درآمدهای دولت از محل حقوق ورودی کاهش می‌یابد و همین مسئله خود به‌نوعی موجبات کسورات سالیانه بودجه و در نتیجه اختلال در نظام مالی کشور خواهد شد (بیابانی، ۱۳۹۰). در کنار کاهش درآمد

باید گفت وجود پدیده قاچاق در یک جامعه به خودی خود موجب صرف هزینه‌های سنگین برای مبارزه با قاچاق خواهد بود (کاوایانی، ۱۳۹۰).

۲-۱-۷. انتقال نیروی کار

از دیگر پیامدهای اقتصادی پدیده قاچاق در یک اقتصاد و نهادینه شدن این نوع از ورود کالاهای خارجی، تغییر در ترکیب نیروی کار در این جوامع و جذب استعدادها به سمت بازار کار قاچاق است چراکه سطح دستمزد یکی از عوامل اصلی تعیین‌کننده در انتخاب شغل بوده و بالا بودن منافع و دستمزد قاچاقچیان باعث جذب استعدادهای جامعه در این بخش می‌شود و بهره‌وری سایر بخش‌های اقتصادی را کاهش می‌دهد که خود موجب کاهش رشد اقتصادی در کشور خواهد شد.

۲-۱-۸. تضييع حقوق مصرف‌کننده

ورود کالای قاچاق که با ایجاد الگوی مصرف نادرست و نداشتن خدمات پس از فروش، ایجاد بی‌اعتمادی مصرف‌کننده و تضييع حقوق وی را به دنبال دارد.

۲-۲. آثار اجتماعی

علاوه بر آثار اقتصادی توجه به اثرات قاچاق در حوزه ناهنجاری‌های اجتماعی نیز قابل تامل است. مهمترین این موارد به شرح ذیل است.

۲-۲-۱. افزایش فاصله و شکاف طبقاتی

قاچاق به دلیل سودآوری، موجب تشکیل یک طبقه فوق‌العاده ثروتمند در جامعه می‌شود، یعنی بخش کوچکی از جامعه ثروت‌های هنگفتی به دست می‌آورد و در مقابل موجب

فقیرتر شدن بخش قابل توجهی از فعالان تولید و تجارت رسمی می‌شود. این امر، سیاست‌ها و اهداف دولت برای کم کردن فاصله بین فقرا و ثروتمندان و توزیع عادلانه ثروت را تحت تأثیر قرار خواهد داد.

۲-۲-۲. تهدید سلامت و بهداشت عمومی

کالاهای قاچاق به دو جهت سلامت و بهداشت مصرف‌کنندگان را به خطر می‌اندازند؛ از یک طرف این‌گونه کالاها بدون اعمال هرگونه کنترل کیفی روانه بازار می‌شوند؛ چراکه واردکنندگان قاچاق در پی سود بیشتر هستند و کالاهای خود را معمولاً خارج از شبکه معتبر و رسمی بازار و از طریق فروشندگان غیررسمی و شبکه‌های زیرزمینی بدون ارائه هرگونه ضمانت‌نامه و خدمات پس از فروش عرضه می‌دارند.

جهت دیگر تهدید سلامت و بهداشت مصرف‌کننده با کالاهای قاچاق، شرایط نامناسب حمل، انبار و توزیع است به طوری که حتی اگر کالا در بدو تولید نیز مناسب مصرف باشد، در جریان انجام مراحل یادشده معیوب، فاسد یا بی‌خاصیت می‌شود. این تهدید در قاچاق دارو نسبت به سایر اقلام محسوس‌تر است از این رو قاچاق دارو پس از مواد مخدر و اسلحه، وحشتناک‌ترین نوع قاچاق است، چراکه سلامتی و جان انسان‌ها را در معرض خطر قرار می‌دهد. شاید بتوان گفت که اهمیت دارو و مصرف صحیح آن در هر جامعه‌ای از اهمیت تغذیه صحیح نیز بیشتر است. فقر و نارسایی غذایی یا رژیم تغذیه نادرست، اثرات مزمن و منفی درازمدت بر سلامتی جامعه دارد. اما دارو نیازی است که به فوریت لازم می‌شود، به فوریت تأثیر می‌گذارد و به همین ترتیب عوارض ناشی از سوءمصرف آن نیز خیلی زود دامن‌گیر فرد و اجتماع می‌گردد (فصیحی، ۱۳۹۲).

۳-۲-۲. ایجاد فساد مالی در دستگاه‌های دولتی

جرم قاچاق نیز به‌مثابه سایر جرائم اسباب وقوع سایر تخلفات و جرائم دیگر را در جامعه فراهم می‌کند که بیشترین نمود آن در گسترش دامنه فساد مالی در دستگاه‌های دولتی است که به‌واسطه تبانی، اعمال نفوذ و اعطاء رشوه در ادارات دولتی محقق می‌شود.

۴-۲-۲. تشدید مهاجرت به مناطق در معرض قاچاق و به‌تبع آن افزایش

ناهنجاری‌های اجتماعی

از جمله عوارض پدیده قاچاق که خود به‌نوعی اسباب سایر پیامدهای اجتماعی را فراهم می‌کند رونق نسبی ایجادشده در مراکز قاچاق کالا است که به دنبال خود سبب تشدید مهاجرت به این مناطق و اشاعه الگوهای ناسازگار اجتماعی در منطقه می‌شود (سیف، ۱۳۸۵).

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت موضوع مبارزه با قاچاق کالا و ارز، اتخاذ سیاست‌های مناسب در جهت از بین بردن زمینه وقوع قاچاق کالا اهمیت ویژه‌ای دارد. از این رو شناخت روش‌ها و شیوه‌های وقوع قاچاق کالا و ارز و اقدامات مناسب در جهت کاهش احتمال وقوع قاچاق از طریق سوءاستفاده از قوانین و مقررات ضروری است. در قسمت اول این گزارش ضمن اشاره به مبادی غیررسمی قاچاق، زمینه‌های وقوع قاچاق از مبادی رسمی با توجه به سوءاستفاده از قوانین و مقررات مورد بررسی قرار گرفته است تا با شناسایی خला‌های قانونی زمینه اصلاح قانون، نظارت بر حسن اجرای قوانین و مقررات و در صورت نیاز تدوین مقررات و آیین‌نامه‌های مناسب فراهم شود. در برآورد میزان قاچاق کالا توسط ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز برآورد قاچاق کالا به تفکیک کالاهای

هدف با استفاده از روش شکاف عرضه و تقاضا انجام می‌شود و متأسفانه تخمین قابل اتکایی از میزان وقوع قاچاق به تفکیک روش‌های وقوع قاچاق در دسترس نمی‌باشد.

ورود کالا از مرزهای زمینی و صعب‌العبور کوهستانی که مرزبانی و گمرک کنترل نمی‌کنند یا از طریق خورها و اسکله‌های غیرمجاز و متروکه و همچنین ورود کالای غیرمجاز از طریق مسیرها و معابر مرزی غیررسمی می‌تواند منجر به وقوع پدیده قاچاق شود. در مبادی رسمی گمرکی، مهمترین رویه‌های (فرآیندها) مختلف تجاری که در گمرکات اجرا می‌شوند و زمینه سوءاستفاده و وقوع قاچاق کالا را فراهم می‌کنند عبارتند از: (در رویه واردات) اظهار نادرست کالایی با حقوق ورودی کمتر به جای کالای با حقوق ورودی بالا، جعل اسناد مربوط به اظهارنامه، تجمیع کالای تعاونی مرزنشین، اظهار اجزا و قطعات کامل کالا به‌طور مجزا بدون پرداخت حقوق کامل، اظهار اجزا و قطعات کامل کالا به عنوان یک جزء، کم‌اظهاری قابل توجه در تعداد یا ارزش، واردات کالای مستعمل بدون اخذ مجوز، ورود کالای قاچاق در پوشش مرجوعی کالای صادراتی، خروج کالا از منطقه ویژه بدون پرداخت حقوق ورودی مواد اولیه آن، واردات با بیش از اظهاری وزن لفاف، استرداد غیرقانونی حقوق ورودی با جعل اسناد، اظهار خلاف واقع مشخصات کالا و عدم اخذ مجوز و واردات کالا با مجوز جعلی ثبت سفارش.

مهمترین زمینه‌های وقوع قاچاق با سوء استفاده از قوانین و مقررات در رویه صادرات نیز عبارتند از: قاچاق سوخت در پوشش کالای دیگر، خروج گازوئیل در پوشش ترانزیت صوری، تسهیل خروج گازوئیل از طریق حمل‌ونقل ریلی، خروج گازوئیل با تعبیه مخزن جاساز در تانکرهای صادراتی، قاچاق گازوئیل با سوءاستفاده از سهمیه سوخت شناورها، قاچاق گازوئیل با استفاده مکرر از فاکتورهای منشأ، خروج کالای یارانه‌ای تحت پوشش

کالای صادراتی، صادرات کود شیمیایی بدون استهلاک مجوز/ با مجوز تکراری. همچنین در رویه ترانزیت مواردی همچون اعلام وصول صوری محموله در مقصد، تخلیه کالای اظهارشده در بین مسیر ترانزیت، تخلیه کالای اظهارنشده در بین مسیر ترانزیت، حمل کالای قاچاق (از مبادی غیررسمی) تحت عنوان کالای ترانزیت می‌تواند به وقوع قاجاق کالا منجر شود. در سایر رویه‌های تجاری واردات کالا با سوءاستفاده از سهمیه مسافری در مناطق آزاد، واردات کالا با سوءاستفاده از سهمیه مسافری، ورود خودرو تحت عنوان ورود موقت - کارنه دوپاساژ و عدم خروج از کشور، ورود کالا تحت عنوان ملوانی بیش از حد مجاز، خروج کالای ملوانی به صورت تجمیعی از استان‌های مرزی می‌تواند به تشکیل پرونده‌های قاچاق کالا و ارز منجر شود. در خصوص مهمترین شیوه‌های قاچاق ارز می‌توان به مواردی از جمله جمع‌آوری ارز مداخله‌ای یا سایر منابع ارزی کشور و خروج آن از مسیر مناطق مرزی یا صرافی‌های غیرمجاز، ورود و خروج ارز از کشور از طریق جاساز، عدم ثبت یا ثبت صوری معاملات ارزی در سامانه سنا یا نیما، استفاده از حساب‌های بانکی مربوط به اشخاص نیازمند، تبانی در ثبت سفارش، فروش حواله ارزی تخصیصی، عدم واردات کالا یا واردات کالای لوکس، صدور و ارائه فاکتورهای صوری توسط صرافی‌ها و افتتاح حساب بانکی در مناطق آزاد و انجام عملیات صرافی در سرزمین اصلی اشاره کرد.

در قسمت دوم این مطالعه به آثار زیانبار قاچاق در حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی اشاره شده است.

از جمله مهمترین آثار اقتصادی قاچاق اختلال فعالیت واحدهای تولیدی، خنثی‌سازی سیاست‌های تجاری، انحراف در سرمایه‌گذاری و فرار سرمایه، ایجاد اشکال در تحلیل‌های اقتصادی که بر پایه آمار استوار است، کاهش درآمدها و افزایش هزینه‌های دولت، انتقال نیروی

کار، تزییع حقوق مصرف‌کننده می‌باشد. همچنین قاچاق کالا و ارز دارای آثار اجتماعی از جمله آثار اجتماعی گسترش فاصله طبقاتی، تهدید سلامت و بهداشت عمومی، ایجاد فساد مالی در دستگاه‌های دولتی و آلوده کردن نیروهای دولتی، تشدید مهاجرت به مناطق در معرض قاچاق و به تبع آن افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی است.

با توجه به آثار قاچاق کالا و ارز در حوزه‌های مختلف و ضرورت مبارزه مؤثر با قاچاق کالا و ارز انجام اقدامات و اصلاحات زیر پیشنهاد می‌شود:^۱

۱. اصلاحات قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب سال ۱۳۹۲، با توجه به آسیب‌شناسی‌های صورت گرفته، در اسرع وقت و با توافق مجلس و قوه قضائیه نهایی و اجرایی شود.^۲

۲. نظارت مجلس با استفاده از ابزارهای قانونی موجود جهت پاسخگویی دستگاه‌های متولی، از جمله وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های عضو ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز، تقویت شود.^۳

۳. علاوه بر قوه مقننه و دستگاه قضایی، دستگاه‌های مسئول، از جمله گمرک، بانک مرکزی، شورای ساماندهی مبادلات مرزی و ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز نیز با اصلاح رویه‌های اجرایی قوانین مصوب، زمینه وقوع جرم را کاهش دهند.

۴. تدوین مصوبه‌های هیئت وزیران و سایر نهادهای سیاستگذار کشور به نحوی انجام شود که امکان سوء استفاده متخلفان از رویه‌های قانونی که در متن گزارش به تفصیل مورد اشاره قرار گرفت کاهش یابد.

۱. تفصیل راهکارها در گزارش‌های بعدی ارائه خواهد شد.

۲. گزارش اظهارنظر کارشناسی درخصوص «لایحه اصلاح قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز» و بررسی دلایل این اصلاحات از طریق تارنمای مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی قابل دسترسی است.

۳. متأسفانه گزارشات دستگاه‌های نظارتی بیانگر آن است که بسیاری از مواد قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب سال ۱۳۹۲ به طور صحیح و دقیق اجرا نشده است. از این رو لازم است همزمان با تصویب قانون، سازوکارهای نظارتی و ضمانت اجرا مناسب در نظر گرفته شود.

۵. جایگاه قانونی ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز به نحوی تعریف شود که دستگاههای عضو این ستاد، تبعیت لازم و کافی را از مصوبات ستاد مزبور داشته و ضمانت اجرای لازم نیز برای آن لحاظ شود و از طرفی، پاسخگویی ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز نیز به سایر مراجع باید به طور شفاف تبیین شود.

۶. از تجربه سایر کشورها در تجهیز مبادی ورود و خروج کالا و ارز به کشور استفاده شود و همکاری با کشورهای همسایه به منظور مبارزه با قاچاق کالا و ارز در دستور کار قرار گیرد.

منابع و مأخذ

۱. گلدوزیان، حسین، نگاه تحلیلی به ممنوعیت عرضه کالای قاچاق و پیامدهای معارض آن با حمایت از تولید ملی، کار و سرمایه ایرانی، دو فصلنامه بررسی‌های حقوقی، سال دوم، پاییز و زمستان
۲. جمالی، غلامرضا و خلیفه، حسین بررسی پیامدهای قاچاق کالا در صنعت، فصلنامه دانش انتظامی قزوین، سال چهارم، شماره ۱۳.
۳. افراسیابی، مهران، تحلیل بخش اقتصاد زیرزمینی، مجله اقتصادی، شماره ۲۷، بهمن و اسفند ۱۳۸۲.
۴. ایوبی، مهدی (مصاحبه)، برای مبارزه با قاچاق کالا برانگیختن احساسات ملی و دولتی ضروری است. بررسی‌های بازرگانی، شماره ۱۳۵، ۱۳۷۷.
۵. بیابانی، سرهنگ غلامحسین، قاچاق کالا، ابعاد آشکار و پنهان آن، نشریه کارگاه، دوره دوم، شماره ۱۵، تابستان ۱۳۹۰.
۶. کاویانی، زهرا، بررسی قاچاق پوشاک در ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس، مرداد ۱۳۹۰.
۷. شکیبایی، علیرضا، قاچاق کالا، علل، آثار و شاخص‌های اندازه‌گیری آن، سومین همایش ملی بررسی پدیده قاچاق کالا و راهکارهای پیشگیری از آن، بی‌تا.
۸. فصیحی، حبیب‌الله، تأملی بر مخاطرات بهداشتی مصرف کالاهای قاچاق، بررسی‌های حقوقی، سال سوم، شماره ۵، بهار و تابستان ۱۳۹۲.
۹. سیف، اله‌مراد، خلاصه گزارش طرح پژوهشی بررسی پدیده قاچاق کالا در ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۸۵.
۱۰. تاری، فتح اله، غلامی‌باغی، سعید، تأثیر متقابل فرهنگ و قاچاق کالا، ماهنامه مهندسی فرهنگی، شماره ۴۱ و ۴۲، ۱۳۸۹.
۱۱. ظهیری‌نیا، مصطفی، تحلیل کیفی پیامدهای اجتماعی - اقتصادی پدیده قاچاق سوخت در شهرستان میناب مقاله ۲، دوره ۶، زمستان ۱۳۹۶.
۱۲. محسنی، فرید، سیاست جنایی مشارکتی ایران در مبارزه با قاچاق کالا با تأکید بر امور فرهنگی، بررسی‌های حقوقی، سال سوم، شماره ۵، بهار و تابستان ۱۳۹۲.

شماره مسلسل: ۱۷۹۵۲

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی پدیده قاچاق کالا و ارز ۱. شیوه‌های وقوع قاچاق و آثار آن

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه بازرگانی)

تهیه و تدوین کنندگان: محمد حبیبی، علیرضا کاظمی (مؤسسه حقوقی نواندیشان عدالت گستر صبا)

همکار: امید شریفی

مدیر مطالعه: صمد عزیزنژاد

ناظر علمی: موسی شهبازی غیاثی

اظهار نظر کنندگان: سامان یوسفوند (دفتر مطالعات اجتماعی)، سیدمحمد موسوی خطاط

(دفتر مطالعات فرهنگی)، رسول سلیمانی (دفتر مطالعات انرژی، صنعت و معدن)

واژه‌های کلیدی:

۱. قاچاق، ۲. واردات، ۳. صادرات، ۴. ارز، ۵. مبادی، ۶. رسمی، ۷. شیوه، ۸. وقوع

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۱۰/۷